

элементов, принципов, методик педагогического процесса, интенсивным переосмыслением ценностей, поисками нового в теории и практике профессиональной подготовки, созданием новых методических систем подготовки, особенно иноязычной, особенно в системе подготовки диспетчеров управления воздушным движением к ведению радиообмена на английском языке.

Ключевые слова: диспетчер, управление воздушным движением, повышение квалификации, функции, профессиональная иноязычная коммуникативная компетентность, методическая система, теоретико-методологические основы, педагогическая концепция, практический компонент, когнитивный компонент, общие положения, ядро, феномен, принципы, методы.

КМІТА Е. V. The theoretical and methodical basics of methodical system of ATCO development training in the sphere of their professional communicative competence development.

The theoretical and methodical basics of methodical system of ATCO development training in the sphere of their professional communicative competence development in is described in this article. The main functions and pedagogical concepts elements are defined. The main attention was paid to the development of professional foreign language competence. The modern stage of development of trade education in Ukraine is characterized by walking away from standard elements, principles, methodologies of pedagogical process, intensive переосмысленням of values, searches new in a theory and practice of professional preparation, by creation of the new methodical systems of preparation, especially foreign, especially in the system of preparation of controllers of air traffic control to the conduct of радіообміну by English.

Keywords: air traffic controller, air traffic control, development training, functions, professional foreign language communicative competence, methodical system, theoretical and methodical basics, pedagogical concept, practical component, cognitive component, general provisions, core, phenomenon, principles, methods.

УДК 37.091:81:378(410)

Коваленко О. М.

МЕТОДИКА РОЗРОБЛЕННЯ НАВЧАЛЬНИХ ПЛАНІВ І ПРОГРАМ З ІНОЗЕМНИХ МОВ В УНІВЕРСИТЕТАХ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ

У статті розглянуто методику створення навчальних планів і програм з іноземних мов в британських університетах. Зокрема визначено основні засади розробки сучасних навчальних планів і програм з іноземних мов у вищих навчальних закладах Великої Британії, охарактеризовані принципи та підходи до укладання навчальних планів і програм з іноземних мов як професійно спрямованої дисципліни. Зокрема встановлено, що процес відбору змісту навчальних планів і програм з іноземної мови складається з таких послідовних етапів: консультації, відбір і організація навчального матеріалу, добір навчальних завдань і вправ, контроль ефективності.

У статті визначено, що ефективність етапів розроблення навчальних планів і програм з іноземної мови як професійно спрямованої дисципліни зумовлена такими чинниками, як аналіз відомостей, які надходять від студентів до початку навчального процесу, а також протягом навчання; оцінювання результативності навчання іноземної мови після його завершення та застосування отриманих даних під час наступної стадії планування; використання

сукупності емпіричного досвіду та новітніх наукових досліджень у сфері навчання іноземних мов на всіх стадіях укладання навчальних планів і програм з іноземної мови як професійно спрямованої дисципліни.

Підготовка навчальних планів і програм з іноземної мови в британських університетах являє собою динамічний процес, що має певні особливості, які полягають у дотриманні послідовності певних етапів розроблення вказаних навчальних планів та програм. Така процедура укладання навчальних планів і програм з іноземних мов забезпечує їхню високу адаптивність до індивідуальних потреб суб'єктів навчання та вимог сучасного ринку праці Великої Британії.

Ключові слова: вищі навчальні заклади, Велика Британія, навчальний план і програма з іноземної мови, розробка навчальної програми, потреби студентів.

Початок третього тисячоліття позначений глобальними процесами, що охоплюють економіку, політику, культуру, освіту та інші галузі в усіх країнах. Усе глибшим стає розуміння, що передумовою успішного розвитку суспільства є високоефективна освіта, яка готує людину до життя в умовах сучасного соціуму, що спонукає до акумулювання досвіду освітніх систем різних держав. Для науково обґрунтованого прогнозування та відпрацювання моделей і напрямів інтеграції України в міжнародне культурно-освітнє середовище першорядне значення мають порівняльні педагогічні дослідження. Інтегрування вдалих і раціональних зарубіжних запозичень у сфері професійно спрямованого навчання іноземної мови має спиратися на системне вивчення галузі.

Вища освіта Великої Британії з її багатовіковими традиціями була й залишається об'єктом ґрунтовних наукових досліджень українських і зарубіжних учених. У зв'язку з цим набуває особливої актуальності вивчення основних засад британської університетської іншомовної освіти, зокрема методологія розроблення відповідних навчальних планів і програм.

Загальні напрямки сучасних процедур створення навчальних планів і програм галузі університетської іншомовної освіти окреслені в роботах таких науковців, як Бахман Л. (Bachman L.), Вайберд П. (Wyburd P.), Вортон М. (Worton M.), Грін Ф. (Grin F.), Канинг Дж. (Caning J.), Маєрс Г. (Myers G.), Трімбл Л. (Trimble L.), Футіт Г. (Footitt H.), Хаген С. (Hagen S.).

Мета статті полягає у виділенні та аналізі основних принципів та підходів до розробки і укладання навчальних планів і програм з іноземних мов як професійно спрямованої дисципліни в університетах Великої Британії.

Аналіз практики роботи британських університетів засвідчив, що процес розроблення змісту навчальних планів і програм з іноземної мови як професійно спрямованої дисципліни являє собою сукупність таких послідовних етапів:

1. Консультації.
2. Відбір і організація навчального матеріалу.
3. Добір навчальних завдань і вправ.
4. Контроль ефективності.

Етап консультацій передбачає обговорення нагальних питань організації та забезпечення навчання іноземної мови як професійно спрямованої дисципліни між основними зацікавленими сторонами. Такими в цьому випадку є керівний склад факультетів і відділень університетів, у межах яких створюється певний навчальний план і програма з іноземної мови, а також викладачі іноземних мов, технічні працівники та адміністративний персонал, бібліотекарі та, звичайно, студентство.

Етапом консультацій передбачається виконання таких завдань:

- визначення параметрів для вивчення сукупності освітніх і професійних потреб та інтересів майбутніх фахівців, рівня їхньої мовної й мовленнєвої підготовки;
- з'ясування характеру та обсягу діяльності кожного з учасників навчального процесу, а також міри їхньої відповідальності та обов'язків;
- розв'язання бюджетних питань;
- конкретизація цілей, завдань та запланованих результатів навчання;
- складання розкладу занять;
- відбір механізмів отримання інформації від студентів;
- формалізація та поширення відомостей стосовно навчального курсу.

На думку британського науковця П. Вайберда (P. Wyburd), для реалізації цих завдань необхідне налагодження співпраці між факультетом, відділенням сучасних мов, мовним центром та університетським підрозділом, що забезпечує професійну підготовку. Такі безпосередні зв'язки важливі для визначення низки проблем, вирішення яких потребуватиме взаємодії [10]. Для цього в британських університетах створюють контактні групи, до яких входять викладачі фахових предметів.

Визначення сукупності освітніх і професійних потреб та інтересів суб'єктів навчання здійснюється під час проведення аналізу, в основу якого покладено низку теоретичних робіт британських учених. Відомо, що потреби та інтереси майбутніх спеціалістів здебільшого пов'язані з тими мовними та мовленнєвими вміннями й навичками, які стануть у нагоді випускнику на робочому місці, тобто кінцевий продукт визначає навчальні потреби. У зв'язку з цим С. Хаген (S. Hagen) розрізняє довгострокові та актуальні потреби.

Для встановлення довгострокових потреб, як зазначають дослідники, необхідні відомості щодо фахового предмета студента, цілей опанування ним іноземної мови як професійно спрямованої дисципліни, умінь і навичок, які він використовуватиме найчастіше, а також дані щодо того, як часто і в яких ситуаціях застосовуватиметься іноземна мова [3, с. 96]. Проте Дж. Канінг (J. Caning) зауважує, що з'ясування того, що саме буде необхідно випускнику в процесі виконання професійних обов'язків, не є достатнім. Навчання іноземної мови як професійно спрямованої дисципліни має відповідати також і актуальним потребам, для дослідження яких необхідно проаналізувати рівень мовної та мовленнєвої підготовки

студентів, їхній попередній досвід вивчення іноземних мов, скласти загальну характеристику групи, дізнатися про враження майбутніх фахівців від процесу навчання [9].

Інформація стосовно довгострокових, актуальних потреб та інтересів студентів може бути отримана шляхом анкетування, інтерв'ювання й спостереження за групою. Отримані дані створюють умови для корегування змісту, цілей та завдань навчальних планів і програм ще до початку навчального процесу, уможливають добір ефективних методів і прийомів навчання іноземної мови згідно з визначеними потребами. Після аналізу характеристик груп майбутніх фахівців, їхніх освітніх і професійних потреб та інтересів розпочинається процес відбору змісту навчальних планів і програм.

Зміст навчальної програми складають форми, функції та вміння й навички аудіювання, читання, говоріння, письма, якими оволодіватимуть майбутні фахівці. Під формами розуміють лексичні одиниці та граматичні явища. Функції зумовлюються соціальною поведінкою індивіда та виражають його світосприйняття, а поняття відображають спосіб, у який відбувається процес мислення [8, с. 44].

Британський науковець Л. Трімбл (L. Trimble) запропонував конкретизувати цілі, завдання та зміст навчальних програм іноземної мови як професійно спрямованої дисципліни, враховуючи відповіді на такі запитання:

– до якого циклу наук або виробничої сфери належать предмети професійного циклу?

– вивчення яких форм і функцій студенти потребуватимуть найбільше залежно від свого фахового спрямування?

– чи передбачається збалансований розвиток мовних і мовленнєвих умінь і навичок студентів?

– чи віддається перевага вдосконаленню тільки одного виду мовленнєвої діяльності, наприклад, письма?

– використання яких видів текстів є найбільш адекватним?

– якого рівня навченості мають досягти студенти після завершення курсу навчання?

– у який спосіб навчальний матеріал буде узгоджено та систематизовано?

– якою є кількість та співвідношення аудиторних і самостійних занять на тиждень, а також протягом усього терміну навчання?

– які заходи передбачаються задля набуття майбутніми фахівцями навичок самостійної навчальної діяльності й навчання в умовах співпраці?

– чи передбачається застосування інноваційних засобів навчання?

Дослідник також наголошує, що "... навчальний план – це лише модель, формулювання ідеалу" [2, с. 84].

За нашими спостереженнями, під час добору лексичних одиниць та

тематики навчальних текстів необхідно враховувати такі фактори: значущість цих компонентів для реалізації цілей та завдань навчального плану, вплив мотиваційного чинника. Відбір граматичних функцій відбувається з урахуванням їхньої важливості як для досягнення цілей та завдань навчального плану, так і для встановленого рівня та якості розвитку граматичних умінь у майбутніх фахівців. Сукупність форм і методів навчальної діяльності вирізняється своєю широтою та різноманітністю. Рішення щодо їхнього застосування приймається з урахуванням індивідуальних рис та якостей особистості викладача та студента.

На підставі аналізу відповідної літератури ми з'ясували, що навчання інтеркультурної компетенції може здійснюватися:

- під час формування комунікативної компетенції і виступати одним із її аспектів;

- у межах окремого навчального курсу, який передбачає вивчення культури, історії, політичних і соціальних інститутів, географії держави, мову якої опановують;

- протягом навчання або стажування майбутнього фахівця за кордоном, а також у процесі спеціальної підготовки, що передує від'їзду студента до країни, мову якої він вивчає.

Для розвитку в майбутніх фахівців комунікативної та інтеркультурної компетенцій використовується численна кількість навчальних планів і програм, які різняться своїми цілями, завданнями й обсягом. Завдяки цій різноманітності уможливорюється вибір навчального курсу, який оптимально задовольнить освітні й професійні інтереси та потреби студентів.

Контроль за ефективністю навчання складається з контролю навчальних досягнень майбутніх спеціалістів з іноземної мови та оцінювання практичної цінності навчальних планів і програм з іноземної мови як професійно спрямованої дисципліни. Під час навчання іноземної мови як професійно спрямованої дисципліни рекомендується застосовувати такі методи контролю:

- поточний – для відстеження динаміки розвитку вмінь і навичок студентів у процесі навчання;

- підсумковий – із метою визначення, чого саме досягнуто впродовж певного етапу процесу навчання;

- нормативний – задля розподілення оцінок у межах групи з урахуванням того, яке місце майбутній фахівець займає відносно інших за результатами, отриманими після проведення тестування;

- критеріальний – для з'ясування навчальних досягнень студентів у процесі опанування іноземної мови згідно зі встановленими критеріями та стандартами рівнів досягнень [7, с. 7].

Контроль характеризується комунікативним спрямуванням. Це дає змогу визначити рівень сформованості навичок і вмінь мовлення, а також обсяг знань, здобутих у процесі вивчення предметів або тем, пов'язаних із

культурою, історією, суспільством, політичними та соціальними інститутами, географією країни, мовою якої оволодівають. Контроль мовленнєвих навичок і вмінь насамперед має засвідчити рівень розвитку в студентів рецептивних і продуктивних навичок. Залежно від цілей та завдань навчального курсу можуть перевірятися також і вміння письмового перекладу текстів.

Рівень розвитку навичок і вмінь спілкування визначається за допомогою усних презентацій, дискусій, аудитивних та граматичних тестів, диктантів, переглядового читання, стислого письмового викладу прочитаного, усного та письмового переказу, перекладу з рідної мови на іноземну й навпаки, написання рефератів і звітів доповідей про виконання навчальних проектів, тестування з використанням електронних засобів.

Обсяг здобутих інтеркультурних знань з'ясовується шляхом застосування таких форм контролю:

- іспит “із розгорнутою книжкою”, тобто екзамен, на якому під час підготовки відповіді дозволяється користуватися довідковою літературою;
- письмові роботи, для виконання яких необхідно послуговуватися автентичними джерелами інформації;
- усні презентації;
- написання рецензій на прочитані книжки, реферати, доповіді, дослідження;
- письмові та усні повідомлення щодо виконання навчальних проектів;
- звітування про хід та підсумки перебування за кордоном, якщо навчальною програмою передбачене навчання чи стажування майбутнього спеціаліста в країні, мова якої вивчається.

У британській науковій літературі цей процес позначається терміном “управління якістю” (quality management). Контроль якості проходить у три етапи:

- відбір джерел інформації;
- визначення напрямів удосконалення навчального процесу;
- упровадження необхідних змін у навчальний процес.

За твердженням Дж. Маєрса (G. Myers), відбір джерел інформації здійснюється відповідно до орієнтованого на користувача підходу (user-oriented approach) [10, с. 126]. Кожен із підходів полягає у відборі осіб або певних груп, здатних узагальнити й проаналізувати факти, отримані після перевірок. До з'ясування дієвості навчальних планів і програм залучаються дані, отримані від викладацького складу після педагогічних нарад, від студентства після анкетування, від сторонніх спостерігачів, тобто майбутніх працедавців і працівників інших університетів. У такий спосіб навчальні плани й програми з іноземної мови як професійно спрямованої дисципліни підлягають як внутрішньому, так і зовнішньому оцінюванню.

В університетах Великої Британії набули поширення дві форми оцінювання ефективності навчальних планів і програм з іноземної мови:

– поточна, яка має на меті відстеження динаміки якісних перетворень і внесення необхідних корективів до процесу навчання іноземної мови як професійно спрямованої дисципліни;

– підсумкова, що застосовується для визначення кінцевих досягнень, аналізу й перегляду набутого педагогічного та організаційного досвіду.

Для якісного оцінювання дослідник Ф. Грін (F. Grin) пропонує спиратися на широку базу даних, у якій мають бути представлені навчально-методичні документи, що використовувалися для організації навчального процесу з іноземної мови як професійно спрямованої дисципліни, відомості про відвідування майбутніми фахівцями занять з іноземної мови, успішність студентів, результати їхнього анкетування, пропозиції щодо внесення необхідних корективів до навчального процесу [5, с. 45]. За цими матеріалами складається окремий щорічний звіт, який є засобом інформування учасників зовнішньої перевірки та стимулювання наукового обговорення, що, на думку Г. Футіта (H. Footit), забезпечує міцний теоретичний базис для творчого пошуку [4].

На державному рівні Рада з фінансування вищої освіти в Англії (Higher Education Financial Council of England) оцінює якість освітніх програм із різних предметів, рівень їхнього викладання, ефективність та практичне спрямування наукових досліджень тощо. За результатами моніторингу укладаються звіти, що висвітлюють різні аспекти діяльності університетів, зокрема у галузі мовної освіти. В якості приклада можна навести серію звітів “Стратегічно важливі дисципліни, та дисципліни, які викладаються менш широко” (“Strategically Important and Vulnerable Subjects”) [1]. Публікування таких звітів вважається найбільш дієвим стимулом для вдосконалення якості освіти, оскільки вони слугують засадами для визначення рейтингу окремого університету.

Висновки. Ефективність етапів розроблення навчальних планів і програм з іноземної мови як професійно спрямованої дисципліни зумовлена такими чинниками:

– аналізом відомостей, які надходять від студентів до початку навчального процесу, а також протягом навчання;

– оцінюванням результативності навчання іноземної мови після його завершення та застосуванням отриманих даних під час наступної стадії планування;

– використанням сукупності емпіричного досвіду та новітніх наукових досліджень у сфері навчання іноземних мов на всіх стадіях укладання навчальних планів і програм з іноземної мови як професійно спрямованої дисципліни.

Підготовка навчальних планів і програм з іноземної мови як загальноосвітнього предмета – це динамічний процес, що має певні особливості, які полягають у дотриманні послідовності певних етапів розроблення навчальних планів та програм. Наступною особливістю

розроблення навчальних планів і програм є забезпечення їхньої високої адаптивності до індивідуальних потреб суб'єктів навчання та соціальних потреб.

Перспективи подальших досліджень вбачаються у вивченні британського досвіду побудови навчальних планів і програм інтегрованого навчання фахових дисциплін, зокрема іноземних мов, та навичок працевлаштування. Крім того, доцільним є аналіз діяльності професійних організацій Великої Британії, які вивчають питання зайнятості випускників вищих навчальних закладів країни. Досвід, накопичений цими інституціями стосовно збору й обробки статистичної інформації та її подальшого використання для розробки прогностичних рекомендацій щодо розвитку освітньої царини країни, може бути застосований для оптимізації діяльності відповідної галузі України.

Використана література:

1. *Bachman L.* Statistical Analyses for Language Assessment / L. Bachman. – Cambridge : Cambridge University Press, 2004.
2. *Caning J.* The language landscape in 2007. Five years on / J. Caning. – Southampton : Subject Centre for Languages, Linguistics and Area Studies, 2008.
3. *Footitt H.* The National Languages Strategy in Higher Education: University Council for Modern Languages / H. Footitt. – London : DfES, 2005. – (DfES Research Report RR625).
4. *Grin F.* Language Planning and Economics / F. Grin // Current Issues in Language Planning. – 2003. – №4. – P. 1–66.
5. *Hagen S.* Language and Culture in British Business: Communications, Needs and Strategies / Stephen Hagen. – London : CILT, 2005.
6. *Myers G.* The Usefulness of Student Evaluation in the Quality Assurance Process / G. Myers // The Fifth National Institution-Wide Language Programmes Conference / G. Myers. – Nottingham: Nottingham University Press, 1995. – (Proceedings of the 5th IWLP Conference in Nottingham Trent University). – P. 125-134.
7. Strategically Important and Vulnerable Subjects 2010–11 – London : HEFCE, 2011. – (The HEFCE Advisory Group's Report).
8. *Trimble L.* English for science and technology. A discourse approach / L. Trimble. – Cambridge : Cambridge University Press, 1985. – 140 p.
9. *Worton M.* Review of Modern Foreign Languages provision in higher education in England / M. Worton. – London : HEFCE, 2009.
10. *Wyburd P.* ICT and Independent Language Learning at the University of Manchester / P. Wyburd // Autonomous Language Learning in Art and Design Using Interactive Networks / P. Wyburd. – Cambridge : Cambridge University Press, 2001. – P. 127-134.

КОВАЛЕНКО О. М. Методика разработки учебных планов и программ по иностранным языкам в университетах Великобритании.

В статье рассматривается методика создания учебных планов и программ по иностранным языкам в британских университетах. Определены основные принципы и подходы к разработке современных учебных планов и программ по иностранным языкам в высших учебных заведениях Великобритании, выделены основные этапы и их последовательность, установлены факторы эффективности функционирования используемых учебных планов и программ. Описанная в статье процедура составления учебных планов и программ по иностранным языкам обеспечивает высокую степень их адаптивности, учет индивидуальных потребностей субъектов обучения, их социальных потребностей, а также удовлетворение запросов современного рынка труда Великобритании.

Ключевые слова: высшие учебные заведения, Великобритания, учебный план и программа по иностранному языку, разработка учебной программы, потребности студентов.

KOVALENKO OLENA. Methodology of development of modern languages programmes and curricula in British universities.

In the article the methodology of modern languages programmes and curricula design in the universities Great Britain is considered. The core foundations of the development of current foreign languages programmes and curricula in British higher education establishments are determined, the respective principles and approaches to professionally-oriented foreign languages programmes and curricula design are specified. Thus, it is established, that the process of selecting the content of modern languages programmes and curricula should comprise three successive stages, namely, consultations, selection and organization of the material, selection of educational tasks and exercises, quality management.

In the article it is determined, that the efficiency at every stage of professionally-oriented foreign languages programmes and curricula development is stipulated by such factors as analysis of the data collected both before the commencement of a language course and during the whole process of teaching; evaluation the efficiency of teaching modern languages after the completion of the course and implementation of the data received into the next stage of planning; introduction of the wide scope of empirical experience and the state-of-the-art research in the sphere of teaching foreign languages at all stages of designing thereof.

Elaboration of modern languages programmes and curricula in British universities should be seen as a dynamic process embodying a number of features, which envisage adhering to specific stages of designing and developing the respective programmes and curricula. The aforementioned procedure of elaborating foreign languages programmes and curricula could promote adaptability to individual needs of the participants of the educational process and requirements of the current British labour market.

Keywords: higher education establishments, Great Britain, modern language programme and curriculum, programme development, students' needs.

УДК 37.014+371:485.51.215

Кондур О. С.

СТРАТЕГІЇ ТРАНСФОРМАЦІЙ МЕНЕДЖМЕНТУ ОСВІТИ В ІНТЕГРАЦІЇ СУСПІЛЬНОЇ ТЕОРІЇ ТА КРИТИЧНОЇ ПЕДАГОГІКИ

Критична теорія освіти прагне забезпечити радикальну критику існуючої моделі освіти в так званих західних моделях демократії, створюючи прогресивні альтернативні моделі. У цьому контексті запропонована інтегративна метатеорія, яка засновується на класичних і сучасних джерелах, концепціях, прагне до комплексного розуміння і реконструкції феномену освіти. Одне з основних завдань у сфері демократизації освіти сьогодні, таким чином, полягає у тому, щоб залучити для освіти результати перебудови і демократизації суспільства, відобразити зміни в умовах життя і мислення, досвід та трансформації суб'єктивності у контексті технологічної революції і глобалізації. Методологія. Систематична модель освіти у критичній (радикальній) педагогіці виходить з того, що освіта загалом і освіта дорослих зокрема тісно пов'язана з соціально-економічним розвитком країни. Це й дослідження групових